

Christelijk preken uit het Oude Testament¹

- Teun van der Leer -

Het Oude Testament is niet oud en het is geen testament (Buber).²

Het is goed om ons te realiseren dat de eerste christenen leefden met alleen het Oude Testament (OT). Dat waren 'de heilige Schriften, die u wijs kunnen maken tot zaligheid' (2 Tim. 3:15). En het is van die Bijbel dat de apostel er in één adem aan toevoegt: 'Elk van God ingegeven Schriftwoord is ook nuttig om te onderrichten, te weerleggen, te verbeteren en op te voeden in de gerechtigheid, opdat de mens Gods volkomen zij, tot alle goed werk volkomen toegerust'. Niet zozeer een *inspiratie*- als wel een *transformatie*leer.

Het is de Bijbel waarmee Jezus leefde: 'Dit zijn de woorden die Hij las. Dit zijn de verhalen die Hij kende. Dit zijn de liederen die Hij zong. Hier leerde Hij zijn Vader kennen (denk aan de 12-jarige Jezus in de tempel) en ontdekte Hij zijn identiteit en roeping. Kortom, hoe meer u zich verdiept in het OT, hoe dichter u komt bij het hart van Jezus'.³ Als u het hart van Jezus wilt leren kennen, de taal wilt spreken die hij sprak, het leven wilt leven dat hij leefde, de atmosfeer wilt ademen die hij ademde, dan moet u het OT lezen. En als u wilt dat uw gemeenteleden dit doen, moet u uit het OT preken!

Mag ik u hier vast één voorbeeld geven: Mc. 14:26, 'En na de lofzang gezongen te hebben, vertrokken zij naar de Olijfberg'. Dat is de lofzang, het hallel,⁴ waarmee de sedermaaltijd wordt afgesloten. Dat zijn de Psalmen 113-118. U moet die Psalmen eens lezen met in uw achterhoofd dat dit de laatste liederen zijn geweest die Jezus gezongen heeft vlak voor zijn sterven! Let bv. op 113:5-7, 116:13-15, 117 en 118:19-29.

De kraamkamer van de Messias

Voor de gemiddelde christen begint het NT bij Mat. 1:18, 'De afkomst van JEZUS CHRISTUS was als volgt. Toen zijn moeder Maria...'

Maar dit verhaal is niet te verstaan zonder 1-17: de geschiedenis van Israël als de kraamkamer van de Messias.⁵ Andries Visser besteedt er terecht nadrukkelijk aandacht aan in zijn boek. Het is uit deze geschiedenis van aartsvaders en koningen, overspeligen en heidenen, van uittocht en ballingschap, dat Jezus is geboren. En zijn persoon en zijn missie en betekenis zijn niet te begrijpen, zonder deze geschiedenis te kennen.

Voor Van Ruler was het OT de eigenlijke Bijbel. Enigszins provocerend stelde hij: 'Het Oude Testament is de eigenlijke bijbel en het Nieuwe Testament het

---

¹ Toespraak t.g.v. de presentatie van Andries Visser, *Wat is nieuw zonder oud? Over de onmisbaarheid van het Oude Testament* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2010) in het NEM-centrum te Voorthuizen op 13 februari 2010.

² Aangehaald door Klaas Goverts, "De plaats van het 'Oude Testament' in evangelisch denken" in *Soteria* 10.4 (1993), 30.

³ Chris Wright, *Jezus leren kennen door het Oude Testament* (Apeldoorn, 1992), 9.

⁴ Behalve Ps. 113-118, worden ook 145-150 (de dagelijkse) hallel genoemd en Ps. 136 groot hallel. Zie *Tenachon*, De Geschriften 2, 23.

⁵ H. de Jong, *Bron en norm. Een bundel Bijbelstudies* (Kampen, 1979), 84. Zie ook Andries Visser, *Wat is nieuw zonder oud?* (Zoetermeer, 2010), 18-19.

verklarend woordenlijstje achterin'.⁶ Uit het Nieuwe Testament (NT) weten we dát het vervuld is, maar wát vervuld is weten we alleen uit het OT. Dat is wat Jezus doet in zijn onderwijs als de opgestane Heer aan Emmaüsgangers en discipelen: 'Alles wat over Mij geschreven staat in de wet van Mozes en de profeten en de psalmen moet vervuld worden' (Luc. 24:44). Wil je die vervulling verstaan, dan moet je Mozes en Elia en David kennen. Want vóórdat God door JEZUS CHRISTUS sprak in deze wereld, heeft Hij eerst 'vele malen en op vele wijzen tot de vaders gesproken in de profeten' (Hebr. 1:1). Het is Miskotte geweest die in zijn 'Als de goden zwijgen' indringend heeft laten zien dat de Christus niet buiten het OT om gekend kan worden: 'De vraag "wat dunkt u van de Christus?" en die andere: "hoe leest gij het Oude Testament?" zijn zeer na verwant'.⁷ Voor Miskotte is 'al het wezenlijke in Tenach gezegd' en is het niet zozeer de bedoeling het OT te herinterpreteren vanuit Christus, maar zullen wij van het OT 'telkens weer moeten leren, wat de inhoud, zin en strekking van "Christus" eigenlijk is'.⁸ Het is boeiend om te zien hoe die andere grote Nederlandse theoloog Oepke Noordmans, omgekeerd redenerend, tot vergelijkbare conclusies komt. Noordmans leest de Schriften vanuit het midden, het optreden, de dood en de opstanding van Jezus Christus. Daar omheen liggen het OT en de kerkgeschiedenis. Vergelijk het aanstormende en na-ijlende geluid van de ambulance met sirene. Daarom moeten we volgens Noordmans het OT achterstevoren lezen: van de profeten, naar David, naar Mozes, naar Abraham, naar Adam. Maar zowel het 'ervoor' als het 'erna' zijn onmisbaar: 'Worden wet en profeten ontbonden (Mat. 5:17), dan verliest het Evangelie zijn inhoud; dan is ook de prediking ijdel en ijdel is ook ons geloof. (...) Zo kunnen wij het Evangelie niet geloven, de geloofsleer niet beoefenen, aan onze eredienst niet deelnemen, zonder, als ik het zo noemen mag, aan het OT *deel te nemen*'.⁹ Ik kan het niet laten om ook even te memoreren dat Noordmans benadrukt dat ons hele bestaan ermee gemoeid is als het om onze verhouding tot het OT gaat en dat als wij er anders tegenover komen te staan, dan ons hele leven zal veranderen (1934!!). Maar wat vooral zo boeiend is, is het beeld dat hij vervolgens gebruikt, alsof hij Al Gore¹⁰ net gelezen heeft: 'Men zou van de omvang der wijzigingen in ons geestelijk leven, die het gevolg zouden moeten zijn van een principieel terzijde stellen van het OT, 't best een voorstelling kunnen vormen door ze te vergelijken met de veranderingen in het klimaat, waarvan de geologie bericht weet te geven'.¹¹ Het negeren van het OT is m.a.w. een even grote ramp als 'global warming'! Laat minister Cramer het niet horen.¹²

Er wordt te weinig uit het OT gepreekt

---

⁶ Aangehaald door Wim Dekker, "Laatst geboekt: geloven dicht bij het leven" in *Kontekstueel* 19.3 (2005), 29.

⁷ K.H. Miskotte, *Als de goden zwijgen*. VW 8 (Kampen 1983), 236.

⁸ Miskotte, 133.

⁹ O. Noordmans, "Het Oude Testament en de kerk", lezing gehouden op 1 november 1934, in *VW* 2 (Kampen 1979), 17. Verderop wijst Noordmans er wel op dat tussen ons en het OT de dood van Jezus staat en dat dat de voorwaarde is waarop we eraan deel kunnen nemen en dat we het OT niet kunnen toepassen buiten Jezus en de apostelen om. Zie ook het artikel van Bart Gijsbertsen, "Noordmans beluisterd op de verhouding 'Israël en kerk'" in *Kerk en Theologie* 61.1 (2010), 19-30.

¹⁰ Al Gore, *An Inconvenient Truth: The Planetary Emergency of Global Warming and What We Can Do about It* (Emmaus, PA: Rodale Books, 2006).

¹¹ Noordmans, 16.

¹² Jacqueline Cramer, van 22 februari 2007 tot 20 februari 2010 minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer in het kabinet-Balkenende IV.

Je kunt dus om te beginnen niet preken uit het NT zonder het OT. Ik betreur het daarom dat de Schriftlezing zich in de meeste evangelische gemeenten beperkt tot de te bepreken perikoop (soms pas halverwege...). Zelden of nooit vinden er twee of meer zelfstandige lezingen plaats en al helemaal geen *lectio continua* (al hoeven we het niet zo gek te maken als Calvijn, die met Kerst gewoon doorpreekte uit Deuteronomium). Dit verklaart mede het enorme gebrek aan Bijbelkennis, ook onder theologiestudenten. Philip Yancey haalt professor Burge aan van Wheaton College, die vaststelt dat de eerstejaars studenten, die jarenlang een zondagsschool hebben bezocht en talloze preken hebben gehoord, 'geen basiskennis hebben van het OT'.¹³ Ook Hetty Lalleman trok deze conclusie in september 1997 t.a.v. de studenten van het Baptisten Seminarium in haar openingscollege.¹⁴ Eén van de verklaringen is ongetwijfeld het feit dat er vergelijkenderwijs zo weinig uit het OT gepreekt wordt, terwijl dit bijna *driekwart* van onze Bijbel beslaat! (1161 t.o. 343 blz.) Lalleman verhaalt in dit college over een onderzoek dat zij deed onder 40 gemeenten die gedurende drie maanden bijhielden uit welke Bijbelboeken op zondagmorgen werd gepreekt. Van de 339 preekteksten kwamen er 107 (1/3) uit het OT, verdeeld over 26 van de 39 boeken, merendeels uit 4 boeken: Genesis, Exodus, Psalmen en Jesaja (9 van de 10 keer uit 40-55!). Van de 232 preken uit 22 van de 27 boeken van het NT gingen er 150 over één van de vier Evangelieën en de rest kwam overwegend uit Handelingen, Romeinen en 1 Korintiërs. Abraham Kuyper zei het al: Veel christenen leven bij een klein Bijbeltje.

Onlangs verscheen in het Nederlands Dagblad een bericht over een veel groter onderzoek naar 14.000 preken in de Christelijke Gereformeerde Kerken in de jaren 1898-2009. Naast de 20% die bepaald wordt door het kerkelijk jaar en merendeels uit het NT is, is de vrije stof uit de overige 80% ongeveer 50-50 verdeeld over OT en NT, met als toppers Genesis 49 en Ps. 84 in het OT en Rom. 8 en Hebr. 11 in het NT. In de jaren 1930-1945 werd het meest gepreekt uit het OT, vooral Jesaja en Jeremia en in de jaren 40-45 vooral Job. De minst bepreekte Bijbelboeken blijken Ezra (OT) en 2 Johannes (NT) te zijn.¹⁵ Een onderzoek op een zondag in maart 1896 naar evangelische preken in Engeland levert het volgende beeld op: Driekwart uit NT, merendeels Johannesevangelie. Van OT meeste uit Genesis, Psalmen en Jesaja. Meest bepreekte vers: Galaten 2:20.¹⁶

Als je uit het NT alle teksten zou knippen die verwijzen naar het OT, houd je een heel dun, rafelig boekje over. Wie het NT lossnijdt van het OT, ontwortelt de boodschap van het Evangelie en slaat de bodem eronder weg.

Meerdimensionale hermeneutische strategie

---

¹³ Philip Yancey, *De Bijbel die Jezus heeft gelezen. Het Oude Testament voor christenen van nu* (Heerenveen, 2000), 16.

¹⁴ Hetty Lalleman-de Winkel, *Het oude boek in de gemeente van het nieuwe verbond. Baptisten en het Oude Testament*, Openingscollege bij het 40^e cursusjaar van het Seminarium van de Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland op 13 september 1997, verschenen in *De Christen*, 112.16, 3 oktober 1997, 8-13.

¹⁵ "Job meest in oorlog bepreekt", *Nederlands Dagblad* 11-12-2009, 2.

¹⁶ In: D.W. Bebbington, *Evangelicalism in Modern Britain: A History From The 1730s To The 1980s* (London and New York: Routledge, 1989, 62002), 13.

In 2004 promoveerde Rein Bos op het onderwerp preken vanuit het OT.¹⁷ In de *Postille* van 2006-2007 schreef hij een artikel waaruit ik nu een en ander wil doorgeven.¹⁸ Hij waarschuwt voor een hermeneutisch eenrichtingsverkeer waarbij de eigenlijke zeggingskracht van het OT verdwijnt achter de vervulling in JEZUS CHRISTUS: 'Het OT is vanuit dat perspectief gestorven op Goede Vrijdag en het NT opgestaan op de Paasmorgen'.¹⁹ Op zoek naar een alternatief kijkt hij naar het gebruik van de knechtsliederen in het NT. Dan valt eerst op dat juist in de lijdensgeschiedenissen Jes. 53 nauwelijks een rol speelt, en al helemaal niet expliciet soteriologisch,²⁰ maar ook dat de liederen niet alleen op Jezus betrokken worden, maar bv. ook op de roeping van de apostelen - Hand. 13:47 ('Want zo heeft ons(!) de Here geboden'), Rom. 15:21, Gal. 1:15 - en op die van de gemeente: 1 Petr. 2:22-25. Verder wijst hij op het 'binnen-OT-sche' gebruik van het woord 'knecht', waar het niet alleen betrekking heeft op vele individuen als Abraham, Mozes, David, Job, Elia en Jeremia, maar ook op het volk als geheel. Vervolgens pleit hij voor een meerdimensionale hermeneutische strategie in de vorm van een eigentijds model van viervoudige schriftzin:²¹

1. Israëlitische betekenislaag (*sensus israeliticus* i.p.v. *sensus literalis*): de woorden van het OT hadden, hebben en houden een eigen waarde voor Israël; dáár horen we 'het eerste woord', zodat het 'eerst de Jood en ook de Griek' ook methodische consequenties voor de preekvoorbereiding krijgt. Willem Barnard: 'Ik ben groot geworden met de opvatting dat de kerk de synagoge had gecorrigeerd; ik ben gerijpt tot de gedachte dat de synagoge de kerk op de vingers tikt.'

2. Christologische betekenislaag

3. Ecclesiologische betekenislaag

4. Eschatologische betekenislaag

Voorbeeld Jozua

Ik eindig met een voorbeeld van een OT-sche preek uit Jozua 5:13-15. We kennen Jozua van de strijd tegen Amalek (Ex. 17:8-16), van zijn aanwezigheid op de berg samen met Mozes (Ex. 24:13), van zijn aanhoudende verblijf in de ontmoetingstent (Ex. 33:11) en van de belofte 'zoals ik met Mozes geweest ben, zo zal Ik met jou zijn (Jozua 1:5). Hier in Jozua 5 hebben we te maken met een 'opvolgingsverhaal', vgl. Ex. 3. Dit is Jozua's 'brandende braambos'. Drie dingen springen er hier uit: God is niet in te delen (1), tegenover Hem past alleen

---

¹⁷ Rein Bos, *Wij hebben gehoord dat God met u is. Preken vanuit het Oude Testament* (Zoetermeer, 2004).

¹⁸ Rein Bos, "Verstaat gij wat gij leest? Prediking over de liederen aangaande de knecht des HEREN", *Postille* 58, 7-25.

¹⁹ Bos, *Postille*, 12.

²⁰ Het enige rechtstreekse citaat uit Jes. 53 staat in Mat. 8:17 en gaat over genezing, niet over het dragen van zonde en schuld! Opvallend is dat Noordmans in een preek in 1933(!) over Jes. 53, dit gedeelte nadrukkelijk op het (actuele!) Joodse volk betreft: "Ik heb vooral in die eerste weken (van de beginnende Jodenvervolgingen in Duitsland, TvdL) wel eens de lust gevoeld om in 't publiek te vragen of het misschien niet beter was dat wij naar de joodse synagoge gingen, om getuigen te zijn hoe Jesaja 53 vervuld wordt dan dat wij - zoals enkele dominees deden, er aan herinnerden dat de Joden Jezus gekruisigd hebben'. *VW* 9, 451.

²¹ Achtereenvolgens de letterlijk-historische, de typologische, de morele en de eschatologische betekenis. Voor een weergave en bespreking hiervan zie Olof H. de Vries, "Méér dan de letter. Over de viervoudige Schriftzin, heilshistorisch verstaan", *Soteria* 25.1 (2008), 7-17.

gehoorzaamheid (2) en wij moeten het hebben van de belofte van zijn komen (3).

1. God is niet in te delen; Hij is van een andere orde; Hij gaat onze schema's te boven.

Hoort u bij ons of...? 'Bij geen van beide'. Vertaling '51: 'Neen'. God is niet te manipuleren, niet te regisseren en niet voor ons eigen karretje te spannen, ook al behoren we tot zijn volk. Hij staat niet automatisch aan onze kant! Hij laat Zich niet plaats op onze weg; Hij wil dat wij Hem volgen op zijn weg! In die zin is de Schrift een voortdurende beeldenstorm. Denk aan de koperen slang die Hizkia laat stukslaan (2 Kon. 18:4)²² en aan de radicale tempelkritiek die er steeds weer is: 2 Sam. 7:4-7; 1 Kon. 8:27; Jer. 7; Hand. 7:48. We krijgen Hem niet in handen. Hij is steeds weer *nieuw*.

Hét woord waarmee de Tora dat uitdrukt is het woord heilig. Gods heiligheid is de k ern van de Tora: De stam q-d-s (heilig, heiligen, heiliging) treffen we er 355 maal aan, met een sterke verdichting in Leviticus, als de top van een heuvel:

Leviticus 152x

Exodus 102x Numeri 80x

Genesis 4x Deuteronomium 17x

Het is de (religieuze) valkuil om God te willen temmen, africhten, aanpassen aan onze behoeften, die het OT ons hier de pas afsnijdt. We proberen Hem terug te brengen tot onze menselijke maat, zodat Hij precies past bij onze plannen en ambities. Heilig is het woord dat ons daartegen beschermt. God is in de hemel, wij zijn op de aarde (Pred. 5:1). Als God God is, dan bepaalt Hij de verhoudingen en vormt Hij ons naar zijn beeld, en niet andersom. Op de heilige grond van de ontmoeting met de Eeuwige, gaan wij blootsvoets.

2. Tegenover de (deze) HERE God past ons maar  en houding: buigen en luisteren. Omdat Jozua oog heeft voor de juiste verhouding, neemt hij de juiste houding aan. De generaal wordt soldaat; de heer wordt knecht. 'Mijn heer, ik ben uw dienaar, wat beveelt u mij?'. Daar begint opwekking. Vgl. 1 Sam. 3: 'Als dat spreken en dat horen begint, veranderen alle dingen (Noordmans).²³ Zoals Rick Warren zijn doelgericht leven begint: 'It all starts with God', 'It's not about you'²⁴

3. Wij moeten het dus, evenals Jozua, van die 4 woorden hebben: *Nu ben Ik gekomen* (NBG51). Dat is waar het om draait in het boek Jozua, in de geschiedenis van Isra el, in de gemeente, in mijn/ons leven: dat Hij gekomen, dat Hij aanwezig is. Zijn komen is en blijft genade, steeds weer, om slechts enkele voorbeelden te geven: Gen. 3:8; 28:16; 32:22-32; Ex. 3 en 33; 1 Kon. 17:1-17; 19:12-18; Jes. 40:1; Ezech. 43:1-5; Mal. 4:4-6; Mat. 18:20; 28:20 en Openb. 3:20.

Nu ben Ik gekomen. Woorden die we nodig hebben om te kunnen leven. Woorden die we nodig hebben om te kunnen sterven. Een woord vol belofte, vol toekomst.

---

²² Meer hierover in Yme Horjus, "Een noodzakelijke heiligschennis" in *Soteria* 21.3 (2004), 2-5.

²³ *VW* 8, 206.

²⁴ Rick Warren, *The Purpose Driven Life* (Grand Rapids 2002), 17.

Laten we leerlingen blijven, ook van het OT. Willem Barnard: 'Schriftgeleerden moeten Schriftlerenden heten'. Om ons te verbeteren, te weerleggen, op te voeden en toe te rusten!